

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДІЄСЛІВНОЇ
ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТЯЖКИМИ
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorLb1-M17z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Мелешкевич Тетяна Олегівна

Керівник:
Мілевська О.П., кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри логопедії
та спеціальних методик

Рецензент:
Мельник Л.П., кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДІЄСЛІВНОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	7
1.1 Розвиток дієслівної лексики за умов типового онтогенезу мовлення.....	7
1.2 Особливості опанування дієслівною лексикою за наявності тяжких порушень мовлення.....	12
ВИСНОВОК ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	21
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ДІЄСЛІВНОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	22
2.1 Характеристика методики констатувального дослідження.....	22
2.2 Аналіз результатів констатувального дослідження.....	39
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	52
РОЗДІЛ III. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДІЄСЛІВНОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	54
 	69
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

Актуальність проблеми. Процес навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами має на меті забезпечити повноцінну інтеграцію вихованців у суспільство, розвивати їхню спроможність опановувати цінностями суспільства (моральними, інтелектуальними, естетичними тощо) та етичними нормами. В цьому зв'язку великого значення надається комунікативним умінням, серед яких чільне місце посідають лексичні уміння добору та адекватного вживання слів різної семантики.

У чисельних психологічних, лінгвістичних та лінгводидактичних дослідженнях наголошується на значимості предикативності мовлення, оскільки для мовленнєвої комунікації важлива правильна організація синтаксичних одиниць, у якій головна роль належить предикату (М. Жинкін, І. Зимняя, В.Виноградов, Є. Пешковський, В.Белянін, А. Богуш, Л. Калмикова, С. Цейтлін та ін). Такого підходу притримуються і психолінгвісти, які теж вважають центральною категорією розвитку синтаксису дитячого мовлення психологічну предикативність (О. Леонтьєв, Л. Виготський, О. Шахнарович, А. Залевська, Р. Фрумкіна та ін).

Відповідно, для становлення комунікативних умінь з відображенням синтаксичних зв'язків і залежностей велику роль відіграє предикативна лексика, яка більшою мірою представлена дієслівними формами.

Згідно з лінгвістичними дослідженнями (Ю. Апресян, Л. Васильєв, В. Виноградов, Г. Золотова, А. Потебня, А. Шахматов, Р. Фрумкіна та ін.), дієслова як і інші елементи предикативної лексики, організовують у певну систему інші частини мови – відіграють важливу роль в утворенні смислових залежностей у структурі речення, тобто регулюють синтаксичні зв'язки.

В зв'язку об'єктивується значення дієслівної лексики для розвитку синтаксичної будови мовлення, для опанування різними типами синтаксичних структур.

За наявності у дітей тяжких порушень мовлення опанування ними лексичним компонентом мовлення ускладнене (праці Г. Грибань, Р. Левіної, О. Мастюкової, Є. Соботович, Л. Спірової, Т. Філічової, Л. Трофіменко, Н. Чередніченко та ін.). Дієслівна лексика не становить винятку. Низка наукових спеціальних досліджень (праці Т. Ахутіної, Т. Візель, С. Геращенко, С. Коновалової, Н. Сікарчук, О. Лурія, Л. Цветкової, та ін.) свідчать про суттєві відхилення та своєрідні особливості формування лексичної системи мовлення у цих дітей: труднощі у засвоєнні узагальненого та понятійного значення слів, порушення предметної співвіднесеності слів, дифузність та нестійкість лексичних значень, слабка орієнтація у змістовній стороні слів, обмеженість семантичних полів. Ці та інші недоліки призводять до так званого „структурного” аграматизму (С. Коновалова, Є. Соботович, ін.).

Поряд із наявністю певної кількості наукових досліджень стосовно аналізу даної проблематики, недостатня вивченість питання щодо особливостей формування дієслівної лексики у дітей з тяжкими порушеннями мовлення дозволяє вважати дане дослідження актуальним.

Метадослідження: розроблення організаційно-методичних рекомендацій з формування дієслівної лексики у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Для реалізації мети було визначено такі **завдання:**

1. Провести аналіз загальної та спеціальної педагогічної і психологічної літератури з проблеми розвитку дієслівної лексики у дітей з нормотиповим мовленням та у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

2. Розробити та експериментально застосувати діагностику стану сформованості словника молодших школярів у дієслівній ланці.

3. Розробити та апробувати методичне забезпечення логопедичної корекції дієслівної лексики у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Об'єкт дослідження – лексичний розвиток молодших школярів.

Предмет дослідження – методичні рекомендації з формування дієслівної лексики у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення 1-4 класів.

Відповідно до мети і завдань дослідження нами були використані наступні **методи дослідження**: теоретичний (аналіз літератури з даної проблематики) та емпіричні (спостереження за поведінкою дітей з важкими порушеннями мови в процесі навчальної діяльності, групових та індивідуальних занять, під час експерименту і позаурочний час; бесіда з педагогами та батьками; педагогічний експеримент, аналіз продуктів діяльності), кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

Елементи наукової новизни:

досліджено особливості сформованості дієслівної лексики у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення в на рівнях усного у писемного мовлення; обґрунтовані рекомендації щодо корекційної роботи з формування дієслівної лексики у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Практична значимість дослідження:

розроблені методичні рекомендації щодо формування дієслівної лексики у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення можуть бути використані у роботі логопедів, педагогів, вихователів спеціальних загальноосвітніх шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, а також вчителями, логопедами закладів загальної дошкільної та середньої освіти з метою вдосконалення лексичного розвитку вихованців у дієслівній ланці.

База дослідження: учні КЗ «Чудельська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат» в кількості 40 учнів, серед яких 11 першокласників, 12 другокласників, 7 третьокласників; 10 учнів четвертого класу.

Апробація роботи відбувалась на Науково-практичній конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2017 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції „Пріоритетні наукові напрямки педагогіки і психології: від теорії до практики” (м. Харків, 12-13 жовтня 2018 р.), на

засіданнях методичних об'єднань вчителів Чудельської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату №1 I-II ст.

Результати дослідження відображені у 1 публікації.

Структура роботи: магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновку, додатків та списку використаної літератури. Основний зміст роботи викладено на 72 сторінках.

ВИСНОВКИ

Проведене нами теоретико-практичне дослідження показало, що проблема формування дієслівної лексики у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення є актуальною для сучасної логопедії та спеціальної методики навчання мови. За результатами проведеного нами дослідження можна зробити наступні висновки та узагальнення:

1. За умов типового онтогенезу мовлення розвиток лексичного компоненту відбувається шляхом накопичення та практичного використання дитиною різних мовних засобів, залежить значною мірою від включення дитини у систему активного мовленнєвого спілкування з дорослими та в активну пізнавальну діяльність.

Дитячому мовленню властива предикативність, що виявляється у природній здатності розуміти та швидше орієнтуватись на значення дієслів і відображається у лексичних замінах назви предмета назвою дії (*кипить* замість *чайник*, *пече* замість *праска*).

Семантичні особливості дієслівної лексики полягають у наступному: позначення є процесу (дію) з певні часовими показниками: початок процесу, закінченість-незакінченість, тривалість та нетривалість.

Розрізняють п'ять дієслівних утворень – відмінюване дієслово; дієприкметник; дієприслівник; інфінітив; предикативна форма. Уявлення про диференційні ознаки різних дієслівних форм формуються у дітей під впливом систематичного навчання, під час опанування граматики рідної мови.

2. Дієслівна лексика як складова лексичного компоненту мовлення виконує предикативну функцію (повідомляє про предмет), регулює смислові зв'язки у висловлюваннях, важлива для формування уявлень про синтаксичні структуру речення. Відповідно, усвідомлення дітьми дієслівної семантики сприяє розвитку у них граматико-смислових компонентів мовлення.

3. За наявності тяжких порушень мовлення засвоєння лексики в цілому і, зокрема, дієслівної відбувається повільніше та з труднощами. У словнику дітей з ТПМ переважає номінативна лексика, дієслівна представлена обмежено, переважно містить назви тих дій, які виконуються дітьми чи часто спостерігаються ними у соціумі. У випадку ТПМ діти схильні до лексичних або жестових заміन дієслів, неточного вживання дієслів, неправильного розуміння афіксальних форм дієслова.

4. Вивчення дієслівної лексики у молодших школярів із ТПМ повинно враховувати семантичні особливості дієслівної ланки: синонімічність, антонімічність, багатозначність, тривалість дії, завершеність дії, позначення руху, стану.

Експериментальне вивчення дієслівної лексики у молодших школярів із ТПМ, спрямоване на визначення особливостей номінативного словника дієслів, синонімії-антонімії дієслів, багатозначності дієслів, смислових зв'язків дієслів та використання дієслівної лексики у письмових роботах, показало, що високий рівень сформованості дієслівної лексики притаманний лише 20% учнів 4-го класу, що пояснюється вивченням дієслова як частини мови, починаючи з третього класу. Показники середнього рівня коливались в залежності від типу експериментальної методики. Так, найнижчі результати було виявлено за методикою „багатозначність дієслів” та за методикою „смислові зв'язки” – розуміння того, що одну й ту ж дію можуть виконувати різні об'єкти у досліджуваних виявилось несформованим та аналізувати смислові залежності більшість досліджуваних теж не змогли.

5. Нами також було визначено, що у досліджуваних молодших школярів з ТПМ недостатній рівень володіння дієслівною лексикою на вербальному рівні, порівняно з кращими умінями щодо розуміння та застосування лексем на невербальному рівні.

Проведене дослідження підтвердило наукові дані стосовно особливостей оперування лексико-семантичним значенням дієслів учнями із тяжкими порушеннями мовлення (із загальним недорозвиненням), що в свою

чергу позначатиметься на труднощах відтворення синтаксичної структури речень та реалізації зв'язного мовлення.

6. Для правильної, чіткої організації логокорекційної роботи з формування дієслівної лексики у молодших школярів із ТПМ вчитель-логопед повинен керуватись наступним:

дієслівна лексика важлива з огляду на її роль у відображенні та регуляції смислових зв'язків, залежностей у висловлюваннях; правильне вживання, адекватне вживання дієслова визначає внутрішню семантику висловлювання та його семантичність особливості;

дидактична гра є дієвим засобом формування дієслівної лексики у дітей, оскільки реалізує принцип діяльнісного підходу у корекційній роботі, підтримує навчально-пізнавальну активність і відповідає віковим можливостям молодших школярів;

під час роботи над дієслівною лексикою потрібно враховувати психолінгвістичну структуру мовленнєвої діяльності, зокрема значення умінь утворювати синтагматичні та парадигматичні зв'язки; такий підхід сприятиме водночас розвитку мовленнєвих умінь смислової поєднуваності слів;

засвоєння дієслівної лексики потребує попередньої актуалізації з візуальними опорами, виробленню умінь орієнтуватись на відтінки дієслівної семантики, виражені граматичними формами часу, виду, ін. чи лексичними формами синонімії, антонімії; школярів на семантичних ознаках дієслів (синонімія, антонімія ін);

опанування дієслівною лексикою дітьми з ТПМ передбачає розвиток у них умінь диференційованого вживання дієслів: умінь поєднувати однакові номінативні лексики з різними дієслівними та навпаки – однакові номінативні з різними дієслівними

Запропоновані нами організаційні аспекти формування дієслівної лексики у молодших школярів із важкими порушеннями мовлення можуть

бути використані не лише у логопедичній роботі, а й у роботі вчителя початкових класів, вихователя та у роботі логопеда дошкільного закладу.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів даної проблеми. Перспективою дослідження є розширення змістового наповнення методичних прийомів формування дієслівної лексики у молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азовська Н. В., Бережна В. В. Формування лексичної компетентності в молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення засобами ігрової діяльності / Таврійський вісник освіти – 2014. – № 4(48). – С. 4-11.
2. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Вип. IV. - Кам'янець-Подільський: ПП Медобори – 2006, 2014. – С. – 371-372, 376.
3. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика: синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М.: Наука, 1974. -366 с.
4. Бадер В.І Робота над текстом при вивченні теми «Дієслово» у третьому класі // початкова школа. – 1994. - №2. – С. 17-19.
5. Бадер В.І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів // Педагогіка і психологія. – 1998. - №4. – С. 31-36.
6. Бих І. Мовно-мовленнєвий розвиток учнів початкових класів як необхідна умова успішного навчання // магістр. – 2005. – Вип. 1. – С. 95-98.
7. Бородич А.М. Методика развития речи детей. – М.: Просвещение, 1981.
8. Блик О.П. Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. – К., 1988.
9. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів // Поч. школа. – 1991. - №2.
10. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика: Учеб. пособие для вузов / Л. М. Васильев. – М. : Высш. шк., 1990.
11. Вашуленко М.С. Державний освітній стандарт з української мови (початкова ланка) // Початкова школа. – 1997. - №2. – С. 2-5.
12. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М.: Наука, 1956.

13. Винокур А. С. Подолання мовного недорозвинення у дітей молодшого шкільного віку / А. С. Винокур. – К. : Радянська школа, 1977.
14. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Либідь, 1989.
15. Возний Т. М. Вопросы глагольного словообразования в украинском языке : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Возний. — Львів, 1956.
4. Войцхівська В. Г. Прийменникове керування префіксованих дієслів (префіксально-прийменникова кореляція) / В. Г. Войцхівська // Мовознавство. — 1968. — № 6.
16. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 226 с.
17. Воробьева В.К. Лексико-семантические особенности речи детей с алалией // Расстройства речи и голоса в детском возрасте / Под ред. С.С.Ляпидевского и С.Н.Шаховской. – М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1973. – С. 176 – 186.
18. Власенко И.Т. Особенности словесного мышления взрослых и детей с нарушениями речи / Науч.- исслед. ин-т дефектологии Акад. пед. Наук СССР. – М.: Педагогика, 1990. – 184 с.: ил. – С. 41, 139-142.
19. Гак В. Г. К проблеме синтаксической семантики: Семантическая интерпретация "глубинных" и "поверхностных" структур. Инвариантные синтаксические отношения значений и структура предложения. / В. Г. Гак – М. : Наука, 1969. – 176 с.
20. Гавка С.Д., Гончарюк Г.І. Ігри та цікаві вправи з української мови для учнів початкових класів// Початкова школа – 2014.
21. Гільбух Ю.З., Пенькова О.І. Психологічні аспекти словникового розвитку молодших школярів // Початкова школа – 1979. - №12.
22. Глущенко І.І. Критерії оцінювання стану сформованості лексичної сторони мовлення у дітей молодшого віку із ТПМ // Наука і освіта. – 2014. - №12. С. 98-103.

23. Грибань Г.В. Дослідження особливостей оволодіння дієслівною лексикою молодшими школярами з ТВМ // Теорія і практика сучасної логопедії. Вип. 2. – К.: Актуальна освіта, 2005. – С. 47 – 53.
24. Грибань Г. Психологічні передумови оволодіння лексичною семантикою молодшими школярами із ТПМ / Г. В. Грибань // Теорія та практика сучасної логопедії : зб. наукових праць: Вип. 4. – К.: Актуальна освіта, 2007. – С. 24–30.
25. Дієслово в лексикографічній системі: Моногр. / О. Г. Рабулець, Н. М. Сухарина, В. А. Широков, К. М. Яки-менко; НАН України; Укр. мов.-інформ. фонд. – К. : Довіра, 2004. – 259 с.
26. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Радянська школа, 1964. – 386 с. – С. 85.
27. Жинкин Н. И. Механизмы речи / Н. И. Жинкин. – М.: Владос, 1958. – 264 с.
28. Жинкин Н. Речь как проводник информации. – М.: Наука, 1982. – 124 с.
29. Жинкин Н.И. Психологические основы развития речи // В защиту живого слова: сб. ст. : [под ред. В.Я. Коровина]. – М., 1966. – С. 5–17.
30. Жукова Н. Преодоление недоразвития речи у детей: учеб-метод. пособ. – М.: Соц.- полит, журн., 1994. – 96 с.
31. Закирова Р. Т. Семантическая деривация глаголов пространственного перемещения в современном русском языке: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Р.Т. Закирова. - Уфа, 2000. - 276 с.
32. Заплатна С. М. Особливості формування лексичної поєднуваності слів у дітей з ФФН // Матеріали II з'їзду Товариства психологів України. – К., 1996.
33. Заплатна С. М. До питання обстеження синонімічних засобів у дітей із загальним недорозвиненням мовлення // Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць: Вип. 3. – К.: Актуальна освіта, 2006.

34. Захарійчук М.Д. Українська мова: підруч. Для 3 кл. загальноосвітн. навч. закл. / М.Д. Захарійчук, А.І. Мовчун. – К.: Грамота, 2013. – 176 с.: іл. – С. 22-23.
35. Иваненко С.Ф. Формирование восприятия речи у детей с тяжелыми нарушениями произношения. Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1984. – 144 с., ил. – С. 20-22.
36. Казнадзей К. Дієслово: [Методичні рекомендації] // Початкова школа. – 1987. - №12. С. 63-64.
37. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: НМЦВО, 2003. – 320 с.
38. Канакина В.П. Особенности лексики младших школьников // начальная школа. – 1997. - №6. – С.72-77.
39. Каше Г. А. Подготовка к школе детей с недостатками речи. – М.: Просвещение, 1985. – 207 с.
40. Костишин Н.В. Дієслово як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки // Українська мова та література. – 2005. - №36. – С. 168-169.
41. Крикун М. Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів // Початкова школа. – 2003. - №11. С. 27 – 35.
42. Лалаева Р.И. Логопедическая работа в коррекционных классах: метод. пособие для учителя-логопеда / Р.И. Лалаева. – М.: Гуманитар. изд. Центр ВЛАДОС, 2004. – 223 с. : ил. – (коррекционная педагогика).
43. Лалаева Р. И., Серебрякова Н. В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). – СПб.: СОЮЗ, 1999. – 160 с.
44. Леонтьев А. А. Психолингвистический анализ семантики и грамматики: На материале онтогенеза речи / отв. ред. А. А. Леонтьев. – М.: Наука, 1990. – 165 с. – С.99

45. Леонтьев А. А. Речевая деятельность // Основы теории речевой деятельности. – М.: Наука, 1974. – С. 21 – 29.
46. Левина Р. Е. Характеристика общего недоразвития речи // Основы теории и практики логопедии. – М.: Просвещение, 1968. – С. 67 – 85.
47. Лук'янцева Л. Л., Покуса О.О, Сокур Г.В., Стаднік Л.М.. Збірник диктантів з української мови (1-4кл.) // Початкова школа. – 2015. С.4.
48. Логопедія / [Шеремет М. К., Тарасун В. В., Конопляста С. Ю. та ін.] ; за ред. М. К. Шеремет. – [друге видання, перероблене і доповнене]. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 678 с.
49. Логопедія. Підручник / За ред. М.К. Шеремет. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. – 384 с.
50. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови. Логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників : навч. посібник / І. С. Марченко. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010.
51. Марчук Т. Психолого-педагогічні засади вивчення рідної мови учнями початкової школи інтенсивної педагогічної корекції / Т. Марчук // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака]. – Вип. ІХХ. В двох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. – С. 67-71.
52. Методика та технологія уроків рідної мови в початковій школі // Наумчук М.М., Гузар О.в. – Тернопіль, 1999.
53. М.О. Лукач Лексико-семантична класифікація дієслів української мови: Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Вип. 39. – С. 59-60.
54. Нагрибельна І. «Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя початкової школи до викладання рідної мови (в контексті Болонського процесу)». Науковий вісник Ужгородського національного

університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота 20(2011):88-90. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_20_35

55. Нейропсихологическая диагностика, обследования письма и чтения / Под редакцией Т.В. Ахутиной, О.Б. Иншаковой. М.: В.Секачев, 2008. – 128с.

56. О.І. Мельничайко, М.Й. Криськів Навчально-тренувальні вправи з синтаксису простого речення з принагідним повторенням елементів інших тем шкільної програми. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 96с.

57. Олефір О.І. Значення уроків читання у формування та корекції лексичної складової мовленнєвої діяльності в учнів 2-3 класів із ТПМ (с.392-398).
Режим доступу:
[file:///C:/Users/comfy/Downloads/znpkp_sp_2012_19\(1\)__44.pdf](file:///C:/Users/comfy/Downloads/znpkp_sp_2012_19(1)__44.pdf).

58. Пархоменко М. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання // Поч. шк. – 1997. - №7. – С. 44-48.

59. Пашковская Н.А., Иваницкая Г.М., Симоненкова Л.Н. Развитие речи учащихся. –К.: Радянська школа, 1983.

60. Попкова, Л.М. Семантическая структура многозначного слова и проблемы регулярной полисемии в современном русском языке: Дис ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Л.М. Попкова. – СПб., 1993. - 157 с.

61. Прикладна корекційна психопедагогіка: олігофренопедагогіка: Навчальний посібник. – Вид. 2-те, перер. та доповн. / За ред. О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2017. – С. 370-372.

62. Программы специальных общеобразовательных школ для детей с тяжелыми нарушениями речи. Подготовительный, 1-5 классы 1 отделение. - М.: Просвещение, 1987. - 160 с.

63. Програми середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. - К.: Освіта, 1992. - 272 с.

64. Психолінгвістическіе проблемы семантики / Под ред. А. А. Леонтьева, А. М. Шахнаровича. – М.: Наука, 1983. – 285 с.

65. Русанівський В.М. Дієслово – рух, дія, образ – К.: Радянська школа, 1977.
66. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. – К.: Наукова думка, 1986.
67. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку / Є. Ф. Соботович // Дефектологія. – 2003. – №2. – С. 2-11.
68. Соботович Є. Ф., Трофименко Л. І. Особливості засвоєння дітьми із НЗНМ узагальненого лексичного значення слова та його понятійної співвіднесеності // Дефектологія. – 2000. – №1.
69. Соботович Є. Ф. Порушення мовного розвитку та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с. Рос. мовою.
70. Соботович Є. Ф. Зміст та особливості роботи щодо формування семантичної структури слова у дітей з вадами розвитку // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.- метод. зб./ За ред. Бондаря В. І., Луцько К. В. – К.: Інститут дефектології АПН України, 2000. Вип. 1.
71. Соботович Є. Ф. Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку // Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць: Вип. 2. – К.: Актуальна освіта, 2005. – С. 3 – 17.
72. Спирова Л.Ф. Особенности речевого развития учащихся с тяжелыми нарушениями речи (I-IV кл.). – М.: Педагогика, 1980. – С. 192.
73. Тарасун В.В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2000. – №2. – С. 2
74. Тарасун В.В. Причины неуспеваемости по русскому языку учащихся младших классов, имеющих тяжелые нарушения речи // Дефектология. - 1983. - №3. - С. 27-35.

75. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. – 2013. – 108 с. – С. 55-62.

76. Трофименко Л. І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Л. К. Трофименко. – К., 2004. – 196 с.

77. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Изучение детей с общим недоразвитием речи в специальном детском саду // Дефектология. – 1985. – №6. – С. 55 – 62.

78. Филичева Т. Б. и др. Основы логопедии / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелёва, Г. В. Чиркина. – М.: Просвещение, 1989. – С. 126 – 143.

79. Филин Ф.П. О лексико-семантических группах слов // Языковедение и исследования. – София, 1957.

80. Чепелюк Н.І. Збагачення словникового запасу чнів початкових класів дієслівними формами: автореф. дис. на здобуття наук: ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / Н.І. Чепелюк. – Одеса, 2001. – 30с. – С. 3, 9.

81. Чередніченко Н. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) : навч.-метод. посіб. (курс лекцій). – К. : Видавничий дім «Слово». – 208 с.

82. Шевчук Т. Лінгводидактичні підходи до вивчення дієслова в початково-вих класах // Наукові записки ТДПУ: Лінгводидактика, 1997. - №4. – С. 24-27.

83. Хрестоматія з логопедії : навчальний посібник / Шеремет М. К., Мартиненко І. В. – К. : КНТ, 2006. – 360 с.